

Slavko Kremenšek, Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za zgodovinske in družbene vede, Dela 16, Ljubljana 1970, 145 strani, 23 slik.

Kremenškova študija o Zeleni jami, ki je v bistvu avtorjeva doktorska disertacija, se v dveh pogledih po svojem pomenu dviga nad poprečno raven naših disertacij. Najprej že zato, ker je avtor svojo proučitev tega svojevrstnega ljubljanskega predmestnega naselja že v naslovu označil kot »etnološki problem«. Kremenšek namreč spada med tiste, zaenkrat še redke mlade etnološke, ki menijo, da se etnologija ne sme več omejevali samo na svoj »tradicionalni« predmet, to je samo na poučevanje starih, podedovanih, povečini kmečkih elementov duhovne in materialne »ljudske« kulture in ustreznih življenjskih načinov in navad, temveč mora poseči tudi v novo nastale ali nastajajoče življenjske načine in navade neagrarnega, zlasti tudi še mestnega in predmestnega prebivalstva. Etnolog torej ne bi smel *a priori* ločiti staro »ljudsko« od novejšo »civilizacijske« kulture, saj sta v resnici obe »ljudski« in se razen tega v sodobnem dogajanju marsikdaj še močno prepletata med seboj. Nedvomno je ravno ta novi vidik napotil Kremenška, da si je za primer, na katerem bi to lahko nazorno prikazal, izbral ravno ljubljansko Zeleno jama, naselje, ki ima kaj malo opravka s staro »ljudsko« tradicijo, saj njegov nastanek celo ni bil v nikakršni zvezi z nekdanjimi kmečkimi naselji ljubljanskega obmestja, tudi ne s staro vasjo Vodmatom: res je sicer vzrastlo na nekdanjih »dolgih njivah« te vasi, a čisto osamljeno, saj ga je železniški pas, v zvezi s katerim je nastalo, celo povsem odrezal od nje.

Vsekakor je ta Kremenškov poskus zelo uspešno dokazal koristnost takega posega etnologije na mestne in predmestne četrti. Zato bi bilo vsekakor odveč morebitno razpravljati o tem, ali s tem ni etnologija posegla na raziskovalno področje, ki si ga lahko z enako pravico lastita sociologija, predvsem tako imenovana »sociologija lokalnih skupnosti« ali pa tako imenovana »socialna geografija«, ki naj bi ji bili elementi socialne strukture naselij in še posebej različne »socialne skupine« če že ne edini, pa vsaj poglavitni proučevalni problem.

Vsekakor tega posega Kremenšku oziroma etnologiji ne gre šteti v greh. Nasprotno, njena zasluga je, da se je prva lotila predmestne četrti tega tipa, ki je živila in še živi dokaj samosvoje življenje in je bila »kot naselbina s samosvojo fiziognomijo tudi v zavesti ljubljanskim meščanom«. Pri tem se toliko ne čudimo, da se podobnih konkretnih mikrorregionalnih nalog še ni kaj pridalo lotila naša sociologija, saj se pred njo na njeni mladi poti očitno postavljajo važnejša splošna razglabljanja. Pač pa lahko geografi kar odkrito in spokorniško ter na naše lastno presenečenje priznamo, da smo to stran mestne geografije doslej docela zanemarili, saj smo se šele zadnji čas sistematsko lotili tudi proučevanja »socialno šibkih« četrti naših mest, kar dokazuje Pakova proučitev nekaterih predmestnih četrti Ljubljane in Maribora, v tem »Geografskem vestniku« objavljena Škerjančeva razprava o ljubljanskem Krakovu ter še nekatere podobne, ki so na poti. In če je Krakovo le prišlo do izraza tudi v naših dosedanjih, pretežno morfogenetskih študijah o geografiji Ljubljane, ker je pač fiziogomsko in funkcijsko značilen zgodovinski »relikt«, smo na Zeleno jama enostavno pozabili, ker pač ni tak relikt, čeprav ni nič manj samosvoja, ne samo po svoji socialni strukturi in načinu življenja, temveč tudi po svoji fiziognomiji. Saj se npr. v Melikovih študijah o razvoju in rasti Ljubljane Zelena jama komaj kje omenja, pa tudi drugje (npr. v članku podpisanega o Ljubljani v »Geografskem horizontu« 1959) samo mimogrede kot — z Mostami vred — sestavni del industrijske četrti starejšega tipa, zarojene v železniški dobi.

Na tem mestu ni mogoče podrobneje poročati o vsebini Kremenškove študije, to pa tudi ni potrebno, saj jo mora vsak naš geograf sam vzeti v roke. Pri tem se bo srečal z nenavadnim obiljem v terenu pridobljenih navedb etnološkega značaja v smislu Kremenškovega pojmovanja etnologije in sicer od preostankov elementov, ki so jih prvotni doseljenci prinesli s seboj do vključevanja njihovih potomcev v življenjske navade in življenjsko raven prebivalcev današnje Ljubljane. Poudarim naj posebej, da nam je Kremenšek vzorno prikazal tudi ožjo geografsko karakteristiko razvoja Zelene jame, pa naj bo to »socialno-geografska« ali »fiziogomsko-geografska« in to za vsa tri razvojna obdobja.

V prvem razdobju je Zelena jama nastala v glavnem kot železničarsko naselje, v katerem so se »na razmeroma osamljeno mestno obrobje, v neprijazno bližino nekaterih industrijskih obratov, med gramoznice in umikajoče se njive naseljevali ljudje določenih poklicev...« in ki so mu »ločenost... in razlike v odnosu do mesta in nekaterih drugih, starejših in zato tudi po svoje izoblikovanih predmestnih naselij dajale poseben ton« (str. 128). Za drugo razdobje, med obema vojnama, je značilen prodor neželezničarskih poklicev, predvsem delavcev iz starejše, vzhodne ljubljanske industrijske četrti, pa tudi že nameščencev in intelektualcev, pri čemer pa se Zelena jama gradbeno le malo razširi, prevsem pa ne izgubi svoje fiziognomije naselja s povečini pritrličnimi hišami. Tretje razdobje, po osvoboditvi, pa označuje razen pojemajoče socialne diferenciacije in vključevanja v sodobni življenjski način tudi sprememba v fiziognomiji, predvsem vključitev stanovanjskih blokov v staro pritrlično naselje.

Naj za zaključek ponovim: Kremenšek je s svojo študijo dal tudi nam geografom ne samo pobudo, ampak kar dober pouk. To velja na splošno, še posebno pa glede upoštevanja fiziognomskih elementov v proučevanju naselij. Imam vtis, da je v tem Kremenšek bolj geografski od marsikaterega današnjega geografa pri nas in drugod, ki na te elemente le prerad pozabi ali pa jih namera omalovažuje in potiska ob stran, pri tem pa morda celo preveč sili na področja, ki jih vsaj nič manj uspešno lahko opravi sociolog ali — kot je lepo dokazal Kremenšek — celo etnolog.

Svetozar Ilešič

Krajša poročila

Igor Vrišer, Mala mesta v SR Sloveniji. Problemi njihovega obstoja in nadaljnjega razvoja. Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani. Interna publikacija, razmnožena na Zavodu za statistiko v Ljubljani v 50 izvodih. Strani 169, 22 kart in grafikonov, 40 tabel, dodatni zvezek s prilogami (tabelami), strani 32. Izdelavo raziskovalne naloge je financiral Sklad Borisa Kidriča.

Da uvrščamo poročilo o Vrišerjevi študiji o malih mestih v Sloveniji med »Krajša poročila«, nikakor ni znak podcenjevanja. Nasprotno, delo po svoji izredni tehnosti, po novih metodoloških prijemih in po rezultatih, nadvse pomembnih ne samo za geografijo naših malih mest, temveč za geografijo vse naše urbanizacije in suburbanizacije ter celotne regionalne strukture zasluži in bo nedvomno tudi doživelo nadpovprečno pozornost. Znakrat se ga dotaknemo samo s kratkim poročilom pač iz razloga, ker je izšlo samo v 50 izvodih, več ali manj za interne namene, in ker pač doslej skoraj ni bila navada, da strokovne revije poročajo o publikacijah takega značaja. Če smo torej prelomili to pravilo, želimo s tem samo podčrtati izredno pomembnost razprave, hkrati pa izrazito obžalovanje, da se, pač zaradi pomanjkljive in premalo prožne organizacije našega znanstvenega tiska ni našla takoj možnost, da izide v dokončni, javnosti dostopni obliki. V prepričanju, da se bo to naknadno kmalu zgodilo in da bo takrat razprava vzbudila v strokovnem tisku širši odmev, se omejujemo zdaj le na kratko beležko o njem. V njej bi pa le radi poudarili, da razprava ni bogata samo po svojih konkretnih izsledkih, ko nam po vseh merilih ki jih uporabljaj, pokaže, kako so ravno naša mala mesta poleg dveh velikih (Ljubljane in Maribora) najmočnejši, vsaj polovičen nosilec naše urbanizacije, kako nam pri tem manjka srednjih mest, kako je vse to izraz za Slovenijo tako značilne in malokje drugje izoblikovane »suburbanizacije« in kako nas to dejstvo postavlja pred dilemo, ali naj to svojo »slastno pot v urbanizacije« še naprej dopuščamo in jo celo »institucionalno« podpiramo, ali pa poskušamo odpreti vrata bolj zgoščenim urbanizacijam v srednje velika mesta ali somestja, če že ne popolni zgostitvi v »metropolitansko področje«. Razen po tej svoji vsebinski strani pa je razprava zelo pozitivna tudi v metodološkem pogledu: ne samo zaradi splošno okrepjene uporabe sodobnih kvantitativnih metod, temveč zaradi poskusov čim kompleksnejših kvantitativnih ocen »urbanizacije«, »družbenega pomena mest« in s tem tudi opredelitve mestnih »funkcij«.

Maks Wraber, Pflanzengeographische Stellung und Gliederung Sloweniens. Vegetatio Acta Geobotanica, Organe officiel de l'Association internationale de phytosociologie. Vol. XVII, Fasc. 1-6, The Hague 1969, str. 176-199, s karto fiteogeografske razčlenitve Slovenije v prilogi.

Delo, ki je bilo nagrajeno z nagrado Sklada Borisa Kidriča za leto 1969, je pokus najizrazitejšega zastopnika fytosociološke in vegetacijskogeografske smeri med našimi botaniki podati, v glavnem na osnovi svojih lastnih dolgoletnih raziskav, vegetacijskogeografsko regionalizacijo Slovenije, tako potrebno tudi nam geografom. Avtor razdeli Slovenijo na šest vegetacijskih področij: alpsko, dinarsko, submediteransko, subpanonsko, predinarsko in predalpsko. V zadoščenje nam